

[1–2021]

history – theory – criticism

dějiny–teorie–kritika

[1-2021]

Fakulta
humanitních
studií UK

Faculty
of Humanities,
Charles University

Obsah | Contents

Editorial – Theoretically Informed History Writing and Present-Minded Questions	5
---	---

1. Studie a eseje | Studies and Essays

WILLIAM O'REILLY – The Risky Business of Migration. Interdisciplinary Approaches to Decision Making and Risk in the Study of Migration <i>Riskantní migrace: Interdisciplinární přístupy k rozhodování a rizikům ve studiu migrace</i>	11
--	----

RADMILA ŠVAŘIČKOVÁ SLABÁKOVÁ – Orální historie v druhém desetiletí 21. století: od reflexivity a komunity k extremitě a pandemii covidu-19 <i>Oral History in the Second Decade of the 21st Century: From Reflexivity and Community to Extremes and Covid-19 Pandemic</i>	37
---	----

LENKA HANOVSKÁ – Modernizace české filozofie na základě zvýznamnění pojmu osoby. Je personalismus Ferdinanda Pelikána a Karla Vorovky formou individualismu? <i>Modernisation of Czech Philosophy Based on Emphasising the Concept of Person: Is Ferdinand Pelikán's and Karel Vorovka's Personalism a Form of Individualism?</i>	59
---	----

JAN POTOČEK – Melancholie a sebevražda v díle Roberta Burtona <i>Melancholy and Suicide in the Work of Robert Burton</i>	84
--	----

2. Diskuse a rozepře | Discussions and Disputes

VERONIKA ČAPSKÁ – 'I feel like I am a hybrid myself'. An Interview with Professor Peter Burke (University of Cambridge) <i>„Sám se cítím jako hybrid“. Interview s profesorem Peterem Burkem (University of Cambridge)</i>	109
--	-----

MILENA BARTLOVÁ – Marshal Koněv and the Immaculate Virgin: Some Art-Historical Issues in the Czech Politics of Memory <i>Maršál Koněv a Panna Marie: Uměleckohistorický kontext české politiky paměti</i>	130
---	-----

3. Recenze a reflexe | Reviews and Reflections

PAVEL HIML – <i>Pozorovat, popsat, stvořit. Osvícenská policie a moderní stát 1770–1920</i> (Lukáš Fasora)	143
JAROSLAVA HOFFMANNOVÁ – <i>Jaroslav Werstadt (1888–1970). O minulosti pro přítomnost</i> (Tomáš Pánek)	146
MARTIN JEMELKA, JAKUB ŠTOFANÍK – <i>Víra a nevíra ve stínu továrních komínů: náboženský život průmyslového dělnictva v českých zemích (1918–1938)</i> (Tomáš Mašek)	150
ZDENĚK KÁRNÍK – <i>Na úsvitu dějin české sociální demokracie. Od prvopočátků hnutí k základním moderní politické strany (1844–1893)</i> (Tomáš Schejbal)	156
SARAH LEMMEN – <i>Tschechen auf Reisen. Repräsentationen der außereuropäischen Welt und nationale Identität in Ostmitteleuropa 1890–1938</i> (Filip Herza)	159
VÍT SCHMARC – <i>Země lyr a ocele. Subjekty, ideologie, modely, mýty a rituály v kultuře českého stalinismu</i> (Denisa Nečasová)	162
Editorial Note	167
Upozornění redakce	170

JAROSLAVA HOFFMANNOVÁ, *Jaroslav Werstadt (1888–1970). O minulosti pro přítomnost,*

Praha 2020, Vyšehrad, 356 s.,
ISBN 978-80-7601-363-6

Biografický přístup vládne dějinám českého dějepiscectví. Jejich poznávání je už dlouhou dobu rozhojňováno a rozšiřováno především monografiemi věnovanými jednotlivým historikům. Některé z těchto prací se od osobnosti určitého dějepisce a jeho historického myšlení odrážejí k odvážnějším (re)interpretacím celé české historiografie v určité epoše a jejich dílčích (metodologických, teoretických či ideologických) charakteristik.¹ Většina monografií se však poněkud méně ambiciózně soustředí na pouhé faktografické vylíčení života a díla určité osobnosti.² Zvláštní skupinu tvoří v tomto druhém případě práce, které jsou jakýmsi hybridním útvarem mezi faktograficky hutnou monografií a pramennou edicí.³ Pojetí těchto knih má na svědomí jejich menší čtenářskou přívětivost, zatímco domýšlení místa určitého historika ve vývoji českého dějepiscectví nechávají – na základě shromážděných skutečností – spíše na samotném čtenáři. Jde však zároveň o práce dobře využitelné dalšími badateli, neboť s nimi lze pracovat jako s určitými „registry“ písemných pozůstalostí konkrétních historiků (a jiných archivních fondů), po nichž dávají dobrý rozhled a stávají se jejich podrobným průvodcem. Koneckonců není náhodou, že autorky a autoři takto pojatých monografií pracují (souběžně s rozvíjením vlastního odborného bádání) především jako archivárky a archiváři.

To je i případ Jaroslavy Hoffmannové, která v Archivu Akademie věd České republiky pořádala na počátku tohoto tisíciletí písemnou pozůstalost Jaroslava

- 1 Z posledních let zejména MILAN DUCHÁČEK, *Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin*, Praha 2014; ROMAN PAZDESKÝ, *Gollův styl. Studie k historickému myšlení Jaroslava Golla*, Praha 2018; TÝŽ, *Historik Wacław Wladisław Tomek a české dějepiscectví 19. století*, Praha 2020.
- 2 Naposledy JAROSLAV HRDLIČKA, *Historik a diplomat Vlastimil Kybal*, Praha 2020.
- 3 Například PAVEL HOLÁT, *František Roubík. Neúnavný poutník mapou historie*, Praha 2007; HANA KÁBOVÁ, *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě*, České Budějovice–Pelhřimov 2013; RICHARD MAHEL, *Beda Dudík (1815–1890). Život a dílo rajhradského benediktína a moravského zemského historikografa ve světle jeho osobní pozůstalosti*, Praha 2015.

Werstadta. Ten se nyní stal po Václavu Novotném⁴ druhým českým dějepiscem, jemuž Hoffmannová věnovala samostatnou knihu. Na rozdíl od „novotnovské“ monografie autorka v jejím „werstadtovském“ protějšku méně interpretuje a více se soustředí na vršení faktografické matérie. Jednotlivé etapy Werstadtova života popisuje na základě toho, co jí poskytla široká paleta pramenných „zpráv“. Tu Hoffmannová až přespříliš úzkostlivým způsobem vytěžuje, aniž by však podle nějakého (nepochybně do značné míry subjektivně stanoveného) klíče vybírala a exponovala určité významné fenomény, které by Werstadtovi dávaly nějakou výraznější tvář. Práce je tak podle mého soudu zahlcena mnoha margináliemi, kterým jsou věnovány celé odstavce; jedná se například o popis pohlednice, kterou Werstadt obdržel v lednu 1930 (s. 46), výčet účastníků ustavujícího valného shromáždění Masarykovy společnosti v březnu 1946 (s. 49–50) či Werstadtovy platové poměry (s. 55–56). I přes to se čtenář dobere k poznání Werstadtovy cesty od mladého státoprávně-pokrokářsky orientovaného intelektuála v rakouské monarchii k prohradně orientovanému historikovi soudobých dějin za první republiky, který byl za okupace vězněn v koncentračním táboře a po krátkém intermezzu třetí republiky po roce 1948 opět marginalizován. Za nejobvčetnější považují právě kapitoly věnované Werstadtovu působení v Historickém klubu, který se pod jeho vedením (1945–1965) stal nemarxistickou, na prvorepublikovou historiografii navazující a zároveň skromnou činnost vyvíjející „nikou“ českého dějepisectví, a zvyšujícím se zájmu o Werstadta a jeho návratu do veřejného prostoru ve druhé polovině 60. let.

Hoffmannové metoda neumožňuje proniknout k tomu, co je podle mě na jednotlivých osobnostech z dějin dějepisectví nejvíce zajímavé, a to k jejich historickému myšlení. V něm jsou vždy obsaženy jak dobové paradigmatické charakteristiky oboru a navazování na určitou historiografickou tradici (či vymezování se vůči ní a snaha o její modifikaci či překonání), tak určitá jiskra vlastní osobitosti. Autorka však na pokus o vystižení Werstadtova historického myšlení rezignuje a vše obchází kapitolou, která stručně registruje a charakterizuje (často za pomoci krátké citace) jeho publicistickou a přednáškovou činnost (s. 121–146). Právě na Werstadtově případu by ale bylo možné ilustrovat širší a závažnější problémy onoho proudu českého prvorepublikového dějepisectví, který se po roce 1918 zapojil do státotvorného úsilí mladé republiky a budování její oficiální politiky dějin. Formování těchto fenoménů přispěl Werstadt vlastním odborným (a zároveň nepřilíš rozsáhlým) dílem, když v interpretacích českého (československého)

4 JAROSLAVA HOFFMANNOVÁ, *Václav Novotný (1869–1932). Život a dílo univerzitního profesora českých dějin*, Praha 2014.

odboje za první světové války favorizoval oproti domácí složce odboje spíše roli Masarykovy a Benešovy zahraniční akce. Sám se nařčením z takovéhoho přístupu bránil, jak vyplývá z Hoffmannovou editovaného (a dosti zajímavého) dokumentu, který Werstadt psal roku 1939 v Buchenwaldu (s. 208–209). Nedávné bádání Jana Hála a Borise Moskovice však potvrzuje, že Werstadt vskutku (ač nikoli bezvýhradně) zásluhu na získání československé samostatnosti přičítal zahraničnímu odboji, přičemž význam domácí větve poněkud podceňoval.⁵ V této souvislosti jsou zajímavé Werstadtovy úvahy o tom, že odborná historická práce může mít při zachování věrnosti vlastním cílům a metodám také výhody práce publicistické, a to určitou aktuálnost a široký veřejný ohlas (s. 209–210). Vlastní Werstadtova prvorepubliková publicistická činnost v denním tisku (například v národněsocialistickém *Českém slově*), v knize pouze registrovaná (ač přinášející vhled do Werstadtových žurnalistických přestřelek s jinými autory), by si ale zasloužila obsahovou analýzu.

Werstadtův vztah k teorii historického poznání a filozofii dějin Hoffmannová pouze dokumentuje výčtem jeho profilových děl. Podle mého jde však o dosti výrazný segment jeho historického myšlení.⁶ Werstadtovy teoretizující pokusy o propojení dějepiscevtví s filozofií dějin, a to Palackého a zvláště Masarykova stříhu, lze vnímat jako pootvrání vrátek pro vpád ideologie do historické vědy a jako teoreticky fundovanou legalizaci vlastní odborné a publicistické činnosti v letech první republiky. Ta podporovala oficiální hradní politiku dějin a evangelicko-pokrokařský příběh českých dějin, který byl strukturován pomocí idejí humanity, sociální spravedlnosti a demokracie a za nosné epochy české historie považoval českou reformaci (husitství), českoobratrskou tradici, národní obrození a vrchol historického vývoje viděl ve vzniku „masarykovské“ samostatné republiky.⁷ Zároveň však byl Werstadt ve druhé polovině 30. let ochoten korigovat určitou jednostrannost tohoto narativu voláním po silnějším ocenění katolických prvků v českých dějinách (zvláště z období protireformace a baroka). Po válce se ale Werstadt navrátil (mimo jiné vlivem vědomí o politicko-ideologickém zneužití katolicko-konzervativních prvků českých dějin za druhé republiky

- 5 JAN HÁLEK, BORIS MOSKOVIČ, *Fenomén Maffie. Český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století*, Praha 2020, s. 153–155, 160–165, 202–203.
- 6 Werstadtův vztah k filozofii dějin jsem se nedávno pokusil analyzovat na základě jeho přejímání troeltschovských motivů: TOMÁŠ PÁNEK, *Ozvěna filosoficko-dějinných myšlenek Ernsta Troeltsche v českém prvorepublikovém dějepiscevtví*, *Časopis Matice moravské* 134/2015, s. 190–194.
- 7 MILOŠ HAVELKA, „Smysl“, „pojetí“ a „kritiky dějin“, „historická identita“ a historické „legitimizace“ (1938 až 1989), in: Týž, *Spor o smysl českých dějin*, díl 2: 1938–1989. Posuny a akcenty české otázky, Praha 2006, s. 39.

a okupace) zpět k Palackého odkazu a jeho pojetí českých dějin. Nově na nich ale aktualizoval jinou komponentu, Palackého naděje vkládané po roce 1866 do Ruska, jehož sovětský následovník se měl nyní stát záštitou slovanské sounáležitosti realizované na základě socialisticko-lidových a republikánsky-národních hodnot.⁸

Na základě Hoffmannovou shromážděných skutečností vysvítá, jak silně se Werstadt identifikoval s obdobím první republiky a s osobnostmi Masaryka a Beneše, k nimž se ve svém myšlení po roce 1948 neustále vracel. Myslím, že by do budoucna stálo za to zpracovat kolektivní biografii „hradních historiků“, mezi něž bývají vedle Werstadta tradičně řazeni také Kamil Krofta, Jan Slavík a Josef Borovička.⁹ Osobně bych se k nim neobával připočítat ještě Jana Opočenského, Jaroslava Papouška či Františka Bauera. Monografie Jaroslavy Hoffmannové o Jaroslavu Werstadtovi by mohla tomuto budoucímu snažení poskytnout jeden z pramenně a faktograficky vyztužených pilířů.

Tomáš Pánek
Archivní a programové fondy Českého rozhlasu, Praha

- 8 JAROSLAV WERSTADT, *František Palacký a náš osvobozenecý boj*, Český časopis historický 47/1946, s. 102–105.
- 9 JOSEF HANZAL, *Čtyřhvězdi českých historiků. Krofta, Werstadt, Slavík, Borovička*, Odkaz. Listy Masarykovy společnosti 1/1995, s. 15–16.